

ÚVOD DO KNIHY PROROKA JONÁŠA

1. OSOBA PROROKA KNIHA A JEJ VZNIK

1.1. Osoba proroka. Jonáš (hebr. *Jónáh* = »holubica«) bol podľa nadpisu Knihy Amitajovým synom zo Zabulonovho kmeňa. V 2 Kr 14,25 sa o ňom hovorí, že pochádzal z Gat-Chéferu a ako prorok pôsobil za panovania izraelského kráľa Jarobeáma [Jeroabama] II. (783–743 pred Kr.). Keďže sa v Biblii na inom mieste prorok Jonáš nespomína, ide podľa niektorých biblistov v oboch prípadoch o tú istú osobu. Mnohí však túto totožnosť popierajú, lebo proroka Jonáša nepokladajú za autora knihy, ale vidia v ňom iba hlavnú postavu opísaného deja, podľa ktorej spis dostal názov Jonášovo proroctvo.

1.2. Kniha. Spis proroka Jonáša sa v hebrejskej Biblii uvádza ako piaty z dvanástich, tzv. menších prorokov, kým v Septuaginte je na šiestom mieste medzi nimi. Na rozdiel od ostatných starozákonných prorockých spisov sa v knihe neuvádza zbierka Jonášových výrokov, lež poučné rozprávania o samom prorokovi, ktorým je pravdepodobne Jonáš spomínaný v 2 Kr 14,25 a po dlhom časovom odstupe opradený legendárnymi prvkami.

1.3. Vznik knihy. Autor knihy je neznámy, ale štýl, aramaizmy a najmä náboženské poslanstvo naznačujú, že spis vznikol po exile. Výroky o prorockej službe sa nápadne podobajú Jeremiášovým úvahám (porov. napr. *Jon* 3,10 s *Jer* 18,7–8; *Jon* 4,3.8–9 s *Jer* 20,14–18). A židovský partikularizmus, ktorý reprezentuje Jonáš, je charakteristickým znakom poexilového obdobia (porov. Knihu Nehemiášovu). Okrem toho treba povedať, že modlitba vďaky (porov. 2,2–10) sa z väčšej časti skladá z veršov žaltára a je neskorším dodatkom. Vložili ju do Jonášových úst, lebo sa v nej spomína »lono podsvetia«, »priepasť«, »hlbiny mora«, »vlnobitia a vlny« a pod., všetko výrazy, ktoré sú známe z ďakovných žalmov a individuálnych žalospevov a výborne vystihujú Jonášovu kritickú situáciu.

2. OBSAH A ROZDELENIE KNIHY

2.1. Obsah. Jahve posielal Jonáša do mesta Ninive, aby jeho obyvateľom ohlasoval pokánie. Ale on odoprie poslušnosť a loďou chce utiecť do Taršišu. Na mori sa však strhne veľká búrka a námorníci zistia, že ju zapríčinil Jonáš svojou neposlušnosťou. Preto ho hodia do mora a búrka sa utíši. Zhltnie ho veľká ryba a on v jej útroboch žalmom vzdáva Bohu vďaky za vyslobodenie. Na tretí deň ho ryba vyvrhne na zem. Jahve opäť posielal Jonáša do Ninive, jeho obyvatelia robia na prorokovo kázanie pokánie a Boh im odpúšťa ich prečiny. Jonáš sa nad týmto činom Božej dobroty rozhorčuje. Jahve mu dáva účinnú lekciu a odhaľuje mu význam svojho milosrdného konania.

2.2. Rozdelenie knihy. Podľa obsahu možno knihu rozdeliť na tieto časti:

1. Poslanie proroka Jonáša do Ninive a jeho neposlušnosť (hl. 1).
2. Ďakovná modlitba za vyslobodenie (hl. 2).
3. Jonášovo kázanie v Ninive a pokánie Ninivčanov (hl. 3).
4. Jonášovo rozhorčenie a Božie milosrdenstvo (hl. 4).

3. LITERÁRNY DRUH A CIEĽ SPISU

3.1. Literárny druh. V určení literárnej povahy knihy sa biblisti rozchádzajú. V minulosti zastávali názor, že Jonášov príbeh sa naozaj odohral. V súčasnosti však vládne presvedčenie, že

ÚVOD DO KNIHY PROROKA JONÁŠA

kniha nepodáva historický dej, ale podobenstvo (*mášal*), ktorým chce autor sprístupniť dôležitú pravdu o Božom milosrdenstve a o Božej vôli spasit' nielen vyvolený izraelský ľud, ale všetky, aj pohanské národy. Tomuto cieľu slúžia aj mnohé zázraky a dramatizácia Jonášovej životnej a náboženskej skúsenosti. Najmä primárna funkcia, ktorú má v Knihe Boh, nasvedčuje, že jej hlavný cieľ je teologický. Slovom, všetko smeruje k záveru, že autorovi šlo viac o hlboké náboženské poslanstvo, ako o historickosť deja. Ak teda máme na zreteli, že ide o poučné rozprávanie, v ktorom má hlavná osoba iba spoločné meno s prorokom z 8. stor. pred Kr., a že nepresné dejepisné údaje slúžia len ako historický rámec, do ktorého autor vkladá svoje rozprávanie, interpretácia spisu nerobí nijaké ťažkosti. Z rozboru Knihy vysvitá, že jej autor žil v čase, keď o meste Ninive, ktoré Médi a Babylončania v r. 612 pred Kr. vyvrátili, kolovali už iba hmlisté rozpomienky a neurčité správy. Svedčia o tom napr. fantastické rozmery, ktoré autor o meste uvádza: „Ninive bolo veľkým mestom; bolo treba tri dni, aby sa prešlo cezeň“ (3,3) a žilo v ňom viac ako stodvadsaťtisíc detí (porov. 4,11). Je jasné, že ide o zveličenú ľudovú predstavu: archeologické vykopávky svedčia totiž o tom, že mesto malo oveľa menšiu rozlohu. Ani o prekvapujúcom pokání Ninivčanov a o ich masovom obrátení k Bohu (porov. 3,5.10) niet v historických prameňoch ani najmenej zmienky.

3.2. Cieľ knihy. Kniha proroka Jonáša verne odzrkadľuje mentalitu Židov, ktorí po trpkej a ponižujúcej skúsenosti v babylonskom zajatí zaujali nevráživý a odmietavý postoj k pohanským národom a netrpelivo očakávali deň, keď sa Jahve na nich za to bezprávie vypomstí. Kniha je jemnou satirou a zároveň konštruktívnou kritikou tohto úzkoprseho šovinizmu Židov, lebo učí, že Boh je Bohom všetkých národov a všetky chce priviesť k spásu. Kľúčom k správne mu pochopeniu poslanstva spisu je vieroučná pravda, ktorú prorok vyjadril takto: „Jahve je láskavý a milosrdný Boh, trpezlivý a veľký v žltovaní“ (4,2). Svätopisec ilustroval túto základnú pravdu zaujímavým príbehom Jonášovho prorockého poslania. Kniha je teda mimoriadne významným dielom v biblickom zjavení hlavne preto, že svojím učením o všeobecnom povolaní všetkých ľudí k viere v jediného pravého Boha, anticipuje evanjeliové poslanstvo.

4. NÁBOŽENSKÉ POSOLSTVO

4.1. Celkové poslanstvo knihy. Na lepšie pochopenie náboženského učenia spisu treba spomenúť najmä tie obsahové zložky diela, ktorými autor postupne pripravuje a vedie čitateľa k celkovému poslanstvu knihy.

Jonáš vystupuje ako autentický prorok, ktorého Boh posla k Asýřčanom, nenávideným utláčateľom vyvoleného ľudu. Pozná Božiu dobrotu a predvída, že ak Asýřčania budú robiť pokánie, uniknú Božiemu trestu. Myšlienka, že nepriatelia židovského národa by sa mohli stať predmetom Božieho milosrdenstva, ženie ho k jeho nerozvážnemu činu, k úteku na západ (porov. 1,1–3).

Ako protiklad tejto prorokovej úzkoprsej mentality autor majstrovsky predstavuje sympatický otvorený postoj zainteresovaných pohanov. Námorníci sú prestrašení už pri myšlienke, že sa niekto sprotivil Božiemu rozkazu (porov. 1,10) a zdrahajú sa hodiť proroka do mora (porov. 1,13–14). Ninivský kráľ a všetci obyvatelia mesta hneď a bezpodmienečne veria prorokovmu slovu, robia pokánie a obracajú sa (porov. 3,5–9). Všetko sa podáva s jemnou, ale zjavnou iróniou: Jonášovo poslanie má i napriek jeho nechote mimoriadne veľký úspech v pohanskom veľkomeste, kým ohlasovanie Božieho slova vyvolenému ľudu veľkými prorokmi ostalo mnoho ráz bez ozveny!

Boh prijal pokánie a obrátenie Ninivčanov a zmiloval sa nad nimi (porov. 3,10), ale „Jonášovi sa to veľmi nepáčilo a nahneval sa“ (4,1). Čaká, že predsa len bude očitým svedkom zničenia mesta, ktoré ohlasoval (porov. 4,5). Vtedy Boh ukazuje svoju trpezlivosť a dobrotu aj tvrdohlavému prorokovi a dáva mu spasiteľné poučenie a praktický príklad svojho milosrdenstva. Dáva vyrásť ricínovému kru, aby robil Jonášovi tieň nad hlavou, ale aby hneď aj vyschol. Jonášovi je ľúto tejto rastliny (porov. 4,6–9). A Boh z toho dedukuje záver, ktorý je pointou celej rozpravy a krásne

ÚVOD DO KNIHY PROROKA JONÁŠA

ukazuje Božiu lásku a Božie milosrdenstvo, ktorými Boh obklopuje bez rozdielu všetky svoje stvorenia (porov. 4,11).

4.2. Jonáš v evanjeliu. Ježiš Kristus sa v evanjeliu odvoláva na obrátenie Ninivčanov ako na príklad hodný nasledovania (porov. *Mt* 12,41 a *Lk* 11,29–32) a na »znamenie proroka Jonáša« (= znamenie, ktorým je Jonášova osoba) ako predobraz svojho zmŕtvychvstania (porov. *Mt* 12,40). Treba však mať na zreteli, že v týchto evanjeliových textoch sa Ježiš odvoláva jednoducho len na *Knihu* proroka Jonáša. To teda svedčí skôr o veľkom teologickom význame tohto starozákonného spisu, a nie o historickosti Jonášovho príbehu. Inými slovami: Ninivčania a Jonáš sú obrazy, ktorými Ježiš ilustruje svoje učenie. Z toho však nevyplýva, že ide o historické fakty a osoby. Spôsob Ježišovej argumentácie je čisto biblický: odkazuje na starozákonnú postavu Jonáša a Ninivčanov tak, ako ich predstavuje Biblia.

Niet sa čo čudovať, že Ježiš pripomenul svojim poslucháčom svedectvo proroka Jonáša. Veď práve on nielen slovom a skutkami, ale celým svojím životom ohlasoval a uskutočňoval učenie tohto biblického spisu s jeho špecifickým poslanstvom, že Boh je Bohom všetkých ľudí, že je milosrdný a zmilúva sa nad každým svojím stvorením, ktoré vyznáva a ľutuje svoje hriechy. Ján evanjelista neskôr komentoval túto milosrdnú Božiu lásku ešte dojímavejšie: „Boh tak miloval svet, že dal svojho jednorodného Syna.“ (*Jn* 3,16a) A tento Boží Syn nazval seba samého pastierom, ktorý položí svoj život za ovce a chce zhromaždiť do jedného ovčince aj tie, ktoré zablúdili (porov. *Jn* 10,11.16 s *Lk* 15,3–6).

KNIHA PROROKA JONÁŠA

1 Jonášov útek. – ¹ Pán prehovoril k Jonášovi, synovi Amatiho, takto: ² „Vstaň, choď do veľkého mesta Ninive a zvestuj mu, že ich zloba vystúpila pred oči.”

³ Ale Jonáš vstal a chcel utiecť spred Pána do Taršišu; išiel do Joppe, kde našiel loď, ktorá išla do Taršišu, dal jej svoje plavné a nastúpil do nej, aby šiel s nimi do Taršišu spred Pána. ⁴ Ale Pán zoslal na more veľký vietor, takže sa na mori strhla veľká búrka a lodi hrozilo stroskotanie. ⁵ Námorníci sa báli a každý volal k svojmu bohu; náradie, ktoré bolo na lodi, pohádzali do mora, aby ju od neho odbremenili. Jonáš však zišiel do vnútra lode, ľahol si a spal.

⁶ Tu pristúpil k nemu veliteľ lode a povedal mu: „Čože, ty spíš? Vstaň, volaj k svojmu Bohu, azda si Boh spomenie na nás a nezahynieme.“ ⁷ I vraveli si druh druhovi: „Nože, hodme žreb a dozvieme sa, pre koho nás stihlo toto nešťastie.“ Hodili teda žreb a žreb padol na Jonáša.

⁸ I spytovali sa ho: „Povedzže nám, prečo nás stihlo toto nešťastie? Čo máš za poslanie a odkiaľ ideš? Ktorá je tvoja vlasť a z ktorého si národa?“ ⁹ Odpovedal im:

„Hebrej som a som ctiteľ Pána, Boha nebies, ktorý učinil more a suchú zem.“

¹⁰ Mužov pojal veľký strach a hovorili mu: „Čo si to urobil?“ Chlapi totiž vedeli, že uteká spred Pána, lebo im to povedal. ¹¹ Pýtali sa ho: „Čo máme s tebou urobiť, aby sa more pod nami utíšilo?“ More sa totiž búrilo čoraz väčšmi. ¹² Povedal im: „Chyťte ma a hod'te do mora, potom sa more pod vami utíši. Veď ja viem, že vás pre mňa zastihla táto veľká búrka.“ ¹³ Ale mužovia veslovali, aby sa priplavili naspäť k suchej zemi, no nemohli, pretože sa more pod nimi čoraz viac búrilo. ¹⁴ Preto volali k Pánovi: „Ach, Pane, nech nezahynieme pre život tohto človeka a neuvaľ na nás nevinnú krv! Veď ty si Pán a urobil si, ako sa ti páčilo.“ ¹⁵ I chytili Jonáša a hodili ho do mora, načo more prestalo zúriť. ¹⁶ Tu pojal mužov veľký strach pred Pánom a obetovali Pánovi obeť a zaviazali sa sľubmi.

2 Jonáš vo vnútri ryby. – ¹ Pán priviedol veľkú rybu, aby pohltila Jonáša; a Jonáš bol vo vnútri ryby tri dni a tri noci. ² Jonáš sa modlil z vnútra ryby k Pánovi, svojmu Bohu, ³ a hovoril:

„Volal som zo svojej úzkosti k Pánovi a vyslyšal ma,
z lona podsvetia som kričal, počul
si môj hlas.

1.1. O Jonášovi pozri úvod k tomuto prorokovi.

2. Ninive bolo asi od panovania Sennacheriba (705–681) sídlom asýrskych kráľov.

3. O Taršiši pozri pozn. k Iz 2,16. – Jonáš uteká, lebo je nepravý pohanom a bojí sa, žeby sa na jeho kázne obrátili a Boh by im odpustil; porov. 4,2; „spred Pána“ čo najďalej.

5. Námorníci boli z rozličných národov, preto uctievali rozličné falošné božstvá.

9. Cudzinci volali Izraelitov Hebrejmi.

16. Prvú obeť priniesli Pánovi hneď na lodi, na

ostatné sa zaviazali sľubmi.

2.1. Dávnejšie sa domnievali, že to bola veľryba. Keďže však veľryba má veľmi úzky hltan, novšie sa nazdávajú, že Jonáša prehltil žralok, ktorý je v Stredozemnom mori častý. – Isteže bola záchrana Jonášova veľkým zázrakom. Kto však myslí na Božiu všemohúcnosť a pripustí možnosť zázrakov, nepozastaví sa ani nad týmto, najmä, keď uváži, že tento zázrak mal byť predobrazom ešte väčšieho: zmŕtvychvstania Ježiša Krista, porov. Mt 12,40.

⁴ Hodil si ma do priepasti,
do hlbín mora
a obkľúčil ma prival.
Tvoje vlnobitá a tvoje vlny
valili sa ponad mňa.

⁵ A povedal som:
Odvrhnutý som spred tvojich očí,
ale ešte uzriem tvoj svätý chrám.

⁶ Vody ma obklopili až po hrdlo,
priepasť ma objala,
trst' mi obopála hlavu.

⁷ Až k úpätiám vrchov som zostúpil
a závary zeme boli navždy za mnou,
lež vyzdvihol si z hĺbky môj život,
Pane, Bože môj.

⁸ Keď vo mne klesla moja duša,
rozpamätal som sa na Pána
a moja modlitba došla k tebe
do tvojho svätého chrámu.

⁹ Tí, čo si ctia ľživé tiene,
opúšťajú svoje milosrdenstvo.

¹⁰ Ja ti však budem s hlasnou vďakou obetovať
a splním, čo som slúbil;
u Pána je spása.“

¹¹ I prikázal Pán rybe a vydala Jonáša na suchú zem.

3 Jonáš káže v Ninive. – ¹ Pán druhý raz prehovoril k Jonášovi takto: ² „Vstaň, choď do veľkého mesta Ninive a zvestuj mu zvesť, ktorú ti ja poviem!“ ³ Jonáš vstal a šiel podľa Pánovho rozkazu do Ninive. Ninive bolo veľké mesto pred Bohom, bolo treba tri dni, aby sa prešlo cezeň.

⁴ Jonáš začal vstupovať do mesta – prvý deň cesty – a volal: „Ešte štyridsať dní a Ninive bude rozvrátené!“ ⁵ Mužovia z Ninive uverili Bohu, vyhlásili pôst a obliekli sa do vrecovín od najväčších po najmenších. ⁶ Vec došla až k ninivskému kráľovi; i vstal zo svojho trónu, zhodil zo seba plášť, obliekol si vrecovinu a posadil sa do popola. ⁷ A takto volal v Ninive: „Nariadenie kráľa a jeho veľmožov je toto: Ľudia a zvieratá, statok a ovce nech nič neokúsia; nech sa nepasú a vodu nech nepijú! ⁸ Ľudia i zvieratá nech sa poobliekajú do vrecovín, nech hlasno volajú k Bohu a nech

5. Jonáš vidí, že Boh zaobchádza s ním zázračne, preto sa utešuje nádejou, že ešte uvidí Pánov chrám, od ktorého utekal.

6–8. Úpätia vrchov sú dolu, v mori. Prorok cítil, že mu vody vyhasia život, už ho obklopovali morské rastliny, nazdal sa, že sa na zem nikdy viac nedostane, že sú „závary zeme za ním“ zavreté. Ale vtedy Pán vyslyšal jeho modlitbu a zachránil ho.

9. Ľživé tiene sú modly. Tí, čo sa klaňajú modlám,

zriekajú sa Božieho milosrdenstva.

3,3. Ninive bolo veľké „pred Bohom“, lebo Bohu záležalo, aby sa mesto obrátilo. – Kto chcel po-prechodiť všetky ulice mesta, potreboval na to tri dni.

4. Rozumej: Jonáš začal kázať hneď prvý deň.

6–9. Tým, že Ninivčania rozšírili pôst a iné vonkajšie znaky pokánia aj na zvieratá, chceli dokázať, že je ich pokánie úprimné.

sa každý odvráti od svojej zlej cesty a od násilia, ktoré má v rukách. ⁹ Ktovie, azda sa Boh odvráti a zmiluje sa; odvráti sa od svojho hnevu a nezahynieme.“

¹⁰ Boh videl ich skutky, že sa odvrátili od svojich zlých ciest, a Boh sa zmiloval a nepostihol ich nešťastím, ktorým ich zamýšľal postihnúť.

4 Boh poučí Jonáša. – ¹ Jonášovi sa to veľmi nepáčilo a nahneval sa. ² I modlil sa k Pánovi: „Ach, Pane, či som to nepovedal, kým som bol vo svojej krajine? Preto som chcel najprv utiecť do Taršišu, veď som vedel, že si láskavý a milosrdný Boh, trpezlivý a veľký v zľutovaní a zmilúvaš sa nad nešťastím. ³ Teraz však, Pane, odním odo mňa moju dušu, lebo mi je lepšie zomrieť, než žiť.“ ⁴ Pán povedal: „Azda sa právom hneváš?“

⁵ Nato vyšiel Jonáš z mesta a býval východne od mesta; urobil si tam striešku a sedel pod ňou v tóni, chcel vidieť, čo sa stane v meste. ⁶ Vtedy Pán, Boh, rozkázal ricínovému kru, ktorý vyrástol nad Jonášom a robil mu nad hlavou tieň, aby ho oslobodil od nepríjemnosti. Jonáš sa ricínovému kru veľmi zaradoval. ⁷ Keď na druhý deň vychádzala ranná zora, rozkázal Boh červíku a on zranil ricínus, takže vyschol. ⁸ A keď vyšlo slnko, rozkázal Boh horúcemu východnému vetru a slnce pražilo Jonášovi na hlavu, že omdlieval a duša si mu žiadala umrieť. I povedal: „Lepšie mi je zomrieť, ako žiť.“ ⁹ Vtedy povedal Boh Jonášovi: „Azda sa právom hneváš na ricínus?“ Odpovedal: „Právom sa hnevám až na smrť.“ ¹⁰ Pán povedal: „Ty ľutuješ ricínus, na ktorom si nerobil a nevypestoval si ho; ktorý za noc vznikol a za noc zanikol. ¹¹ A ja sa nemám zľutovať nad veľkým mestom Ninive, v ktorom je viac než stodvadsaťtisíc ľudí, ktorí nevedia rozlišovať medzi pravcou a ľavicou? K tomu množstvo zvierat.“

4,2. Pozri pozn. k 1,3.

3. Podobnú žiadosť vyslovil aj prorok Eliáš, / *Kr* 19,4 n.

4. Boh chce, aby Jonáš uvažoval a sám prišiel na to, že sa neprávom hnevá.

6. Ricínus (*Ricinus communis*) je ker, ktorý rastie

v Egypte, Sýrii, Perzii, v západnej a južnej Anatólii (Malej Ázii) a Grécku. Je 1 až 4 m vysoký, má široké listy, ktoré dávajú dobrý tieň. Rýchlo rastie, ale aj rýchlo vädnú. Pritom všetkom je však prípad Jonášovho ricínu zázračný, lebo prirodzeným spôsobom ricín predsa len nerastie a nehynie tak rýchlo ako tento.

